

A mezőgazdaság és természetvédelem

DR. KERESZTESI BÉLA

Ez évben a MÉM küldöttségében módomban volt részt venni a Párizsi Nemzetközi Mezőgazdasági Kiállításon. A kialakult szokás szerint a kiállítás bevezetőjeként nemzetközi kollokviumot szerveztek, amelynek témájává az idén a természetvédelmet tették, a mezőgazdaságnak, a falu világának a szerepét kívánták tisztázni a természetvédelemben. Az UNESCO* palotájában március 4—6 napján rendezett kollokviumon 45 külföldi ország képviseltette magát, hat szakülésen 137 előadást tartottak és a vitában 950 személyt vett részt.

Mielőtt az egyes szakülésekkel kapcsolatos néhány tapasztalatunkra kitérnék, szeretnék rámutatni a természetvédelem fogalmának korszerű értelmezésére, amely számos előadás visszatérő témája volt.

A klasszikus értelemben vett természetvédelemnek az európai kultúrtájakon mind kevesebb területe marad. A természetvédelem itt mindinkább természetfenntartássá alakul át, amely a védett tájban, területen emberi jelenlétet és gazdálkodást is feltételez. A természetfenntartás a falusi világ, a mező, az erdő és a vizek világának megőrzését, ápolását jelenti, és mint ilyen elsősorban a földművelők, erdészek és vízgazdák feladata. A természetet nálunk Európában az ember aktív közreműködése nélkül ma már nem lehet védeni: a természetes környezet, a természeti erőforrások, az állat- és növényvilág fenntartásában a mozgató elem az ember. Nem természetvédelem például egyes erdei vadfajoknak olyan óvása, amelynek folytán úgy elszaporodnak, hogy tönkreteszik természetes élőhelyüket az erdőt, megsemmisítik saját létalapjukat.

Most pedig lássuk röviden a szakülések néhány kérdését, megállapítását.

1. szakülés: *A természetes környezet annál értékesebb, minél jobban veszélyeztetett*

A gyors népszaporodás, az ipar hihetetlen fejlődése és az urbanizáció következtében az ember mind nagyobb természeti erőforrásokat vesz igénybe és használ fel sokszor irracionálisan. Az általánosan elterjedt nyitott termelési ciklus kihatásaként sok hulladék, káros melléktermék halmozódik fel, vagy szennyezi el a vizet, a levegőt, a talajt. Az egyik előadó rámutatott, hogy *ma szerte a világon a leggyorsabban a hulladék és káros melléktermékek termelése növekszik*. A sűrűn lakott tájakon összezsúfolt emberek tömege nagy nyomást fejt ki környezetének amúgyis törékeny dinamikus egyensúlyára. Ugyanakkor a technika fejlődése mindinkább lehetővé teszi a fizikai munka csökkentését, sőt, az elektromosság ma már nemcsak az izomerőt, hanem az emberi érzet is kezdi helyettesíteni. Az életszínvonal általános növekedése, a gyors és kényelmes utazási lehetőségek, a nagyvárosi környezetből való kiszakadás vágya a szabad természetben való üdülés féktelen keresését eredményezi. Mindennek következtében a természetes környezet megőrzése az ember számára ma termelési és jóléti szempontból egyaránt fontos. A természet világa ma a legértékesebb tőke.

A kollokvium hangsúlyozta, nem arról van szó, hogy természetes környezetünkben a növekvő számú népesség, valamint a műszaki és gazdasági előrehaladás befolyását megakadályozzuk, hanem ezt a környezetet ennek a fejlődésnek káros kihatásaitól megvédjük és úgy alakítsuk, ahogy az ember mai és jövőbeni igényeinek a legmesszebbmenőikig megfelel. Az ezzel kapcsolatos leg-

* Az UNESCO az ENSZ Nevelésügyi Tudományos és Kulturális Szervezete.

sürgősebb teendőket igyekeztek meghatározni nemzetközi és országos szinten egyaránt. Mindenekelőtt hangsúlyozták, hogy *a természetes környezet racionális felhasználása, a víz, a talaj, a levegő elszennyeződésének meggátlása a kormányok fontos feladata*. Európai szinten normákat kell erre vonatkozólag elfogadtatni. Általában integrált és koordinált tevékenységet sürgettek a megoldásokkal kapcsolatosan. Javasolták *nemzetközi jogszabályba* foglaltatni, hogy minden embernek joga van egészséges környezethez, tiszta levegőhöz, jó vízhez, a tengerpart, a szép tájak, a hegyvidékek szabad felkereséséhez, valamint a túlzott lárma és más káros hatások elleni védelemre. A francia természetvédelmi szövetség képviselője elmondotta, hogy ha a folyópartokat, tópartokat, erdőket nem teszik az üdülni vágyó emberek számára szabadon hozzáférhetővé, azok forradalmi módon veszik majd őket hatalmukba. Felvetették, hogy a természetes környezet óvása az elszennyeződéstől drága ugyan, de ha nem most kezdik el, néhány év múlva kétszeresébe, még később háromszorosába kerülhet. A horgászok szószólója, — akik ötmillióan vannak Franciaországban, — előadta, hogy ha nem történik döntő lépés a vizek szennyeződésének a megakadályozására, a folyamat nem lesz megállítható. Először a halak mennek tönkre, utána az emberek következnek.

2. szakülés: *A falusi környezet szemben az urbanizációval és az iparosítással*

Bettencourt francia területrendezési miniszter szerint jó területrendezési politika nem lehetséges, ha az urbanizációval és mezőgazdasági területrendezéssel nem emelik azonos rangra a természetvédelmet.

Franciaországban négy zónát különböztetnek meg: a városok, az ipar, az intenzív mezőgazdálkodás és az erdők zónáját. A városok zónája az ország területének 10⁰/₀-a. 2000-re a városi lakosság száma megkétszereződik, ekkor az összlakosság 80⁰/₀-a él majd városokban. A falvakból a városokba való özőnlés tehát tovább folytatódik. A zajsint a nagyvárosokban 10 év alatt kétszereződik meg.

A modern városfejlesztés a nagyvárost városok együttesének tekinti. A város-terület növelésében, megosztott terjeszkedési modellt tart szem előtt, amely zöldövezeteket által elkülönített városokból álló nagyvárost eredményez. A modern városstervezetnek tehát a zöldövezetek elválaszthatatlan részei, a városokat ezekkel együtt tervezik meg. A zöldövezetek üdülésre szolgálnak, de rendelkezésre állnak mezőgazdasági és erdészeti célokra is.

A jugoszlávok pozitív korrelációt mutattak ki a zöldterületek nagysága és a városi lakosság egészségi állapota között. Adatokat hoztak fel arra vonatkozólag is, hogy a modern lakásokban élőknek nagyobb az igényük a nemzeti parkokba való kirándulás iránt, mint a régi negyedekben lakóknak. Összefüggést találtak az üdülésre fordított idő és a város nagysága között, ahonnan az üdülők jöttek. Kimutatták, hogy a diákok közül azok, akik zöldövezetben laknak jobb tanulók, mint a sűrűn lakott negyedekben élők.

A városba özőnléssel ellentétes folyamat a városiakok falusi környezetbe való visszatérése. Ennek a gyorsulását mutatja az ún. második lakóházak, a vikendházak nagyarányú építése, az ilyen célra alkalmas vidéki telkek iránt mutatkozó nagy kereslet. Különösen fontos az életkörnyezet ilyen változása a nyugdíjasok számára. Az átlagos életkor 80 év körül van, ebből 20 év nyugdíjas időszak. A nyugdíjasok előszeretettel vásárolnak telket, és mintegy visszavedlenek falusi lakossá. Svédországban 2000-ben a telkek 15 000 km²-t foglalnak majd el, ami az ország szántóterülete felének felel meg.

3. szakülés: *A biológiai egyensúly figyelembevétele a területrendezésben és a mezőgazdasági gyakorlatban*

A modern fogyasztói társadalom sikereinek az ára a levegő, a talaj, a folyók, tavak, tengerek elszennyezése, a különböző természetes ökoszisztémák biológiai egyensúlyának a felbomlása, a tájak elcsúfítása és elárasztása el nem bomló hulladékokkal. Egy lökhajtásos repülőgép átrepülve az Atlanti-óceánt 8 óra alatt annyi oxigént fogyaszt, amennyit ugyanazon idő alatt 25 000 ha erdő termel. A fosszilis tüzelőanyagok (szén, olaj) fokozott felhasználása következtében a Föld légkörének széndioxidtartalma még századunkban 15⁰/₀-ra is növekedhet, a légkör gázösszetételének az egyensúlya megváltozhat s az ún. meglegházi effektus következtében a Föld túlmelegedhet.

A mezőgazdaságban nagy terméshozamokat ma már csak úgy érhetnek el, ha a természetes növények kártevőinek és a gyomnövényeknek az irtására a vegyszerek egész arsenálját veszik igénybe. A vegyszerek azonban károsan megváltoztathatják adott ökoszisztémák biológiai egyensúlyát. Igen gyakran ugyanis számottevő mérgező hatásuk is lehet. Ezért a fejlett államok legalább annyit költenek a vegyszerek mérgező hatásának a kutatására, mint a növénytermesztés szempontjából hasznos tulajdonságaik tisztázására.

A vizes területekkel, mocsarakkal, lápokkal kapcsolatban kifejtették, hogy ezeket ma már nem helyes csak azért lecsapolni, kiszárítani, hogy növeljék a megművelhető területet. A vízmérleg egyensúlya, víztartalékok képzése végett célszerű lehet ilyen területeket fenntartani, de óvni kell őket, mint a vízi madarak élőhelyeit is. Sok ilyen terület festőien szép és sok lehetőséget kínál horgászatra, halászátra, vadászatra. Természetes útjaik felhasználásával és új vízi-utak létesítésével vonzó üdülő lehetőségeket lehet rajtuk kialakítani.

4. szakülés: *A felhagyott vagy felhagyásra kerülő mezőgazdasági földek védelme és hasznosítása*

A negyedik szakülés valójában az erdészek fóruma volt. Elnöke W. Towel az USA Erdészeti Egyesületének az alelnöke volt, a főreferátumot pedig L. Velay a francia erdészeti főigazgató tartotta.

Nyugat-Európában a XIX. század közepétől főleg a magas életszínvonalat elért országokban az iparosodással és urbanizációval párhuzamosan egyre gyorsuló mértékben jelentkezett a mezőgazdasági földek és legelők felhagyása. Olyan világ paradox jelensége ez, amely nem volt képes legyőzni az éhséget, nem tudta kielégíteni a század végén jelentkező hatalmas élelmiszer szükségleteket. Ennek ellenére a földfelhagyás műszaki, gazdasági és társadalmi okok miatt ezután is elkerülhetetlen. Az általánosan elterjedt véleménnyel ellentétben a természetes mechanizmusok nem mindig biztosítják az elhagyott földek jó állapotban való megmaradását. Ellenkezőleg a művelés megszűnése degradációjukra, pusztulásukra vezethet. Védeni kell őket az ipari és városi hulladék felhalmozása, a különböző szennyeződések ellen is. Ezeknek a földeknek három alapvető hasznosítási módja: az extenzív állattenyésztés, a fatermesztés és a turizmus. Európában még legalább 5—6 évig évi 1 millió tonna húshiánnyal számolnak. Az elhagyott földeket ezért az állattenyésztés számára engedik át elsősorban. Főképpen szarvasmarha- és juhtenyésztésre nyílnak rajtuk lehetőség. (Az európai húshiány felszámolásában számítanak a kelet-európai országokra!) A fatermesztés útján való hasznosítással kapcsolatban hangsúlyozták, hogy ez csak magával a beerdősítéssel nem oldható meg, az erdő nem nő magától, állandó ápolást, törődést igényel. Ami a turizmus révén való hasznosítást illeti, az elhagyott vidék a kirándulók számára nem vonzó. A kultúrtáj embe-

rek nélkül halott. Idegenforgalmi táj, üdülőterület csak emberi jelenléttel, mező- és erdőgazdálkodással képzelhető el. Mindhárom megoldás feltételezi tehát minimális falusi lakosság visszamaradását a fölhagyott földeken. Ennek érdekében a visszamaradók számára, — ha szükséges, állami támogatással — megfelelő anyagi és szociális életfeltételeket kell biztosítani.

Ezen a szakülésen ismertettem a vonatkozó hazai tapasztalatokat. Többek között kifejtettem, hogy nálunk a mezőgazdasági terület 1935-től 1965-ig 617 000 ha-ral csökkent, amelyből 322 000 ha került az erdő művelési ágba, 290 000 ha pedig a művelés alól kivett területekhez. Különösen sok új erdőt hoztunk létre az Alföldön, aminek következtében ennek az országrésznek az erdősültsége megkétszereződött. A nagyarányú erdőtelepítés és fásítás ma már nagymértékben érezteti hatását a fagazdaságban is. A hazai fakitermelés az elmúlt 50 év (1920—1970) átlagában 3 365 000 m³ nettó fatömeg volt, ezen belül azonban a 3. ötéves terv (1966—1970) évi átlaga már elérte a 4 644 000 m³-t, 1980-ban pedig a rendelkezésre álló üzemetvi adatok szerint 6 235 000 m³-t termelünk ki. Ezek a felhagyott, illetőleg mezőgazdasági termelésre gazdaságosan nem hasznosítható területek beerdősítésének a célszerűségét meggyőzően mutató számok, nagy érdeklődést váltottak ki. Ráműtattam arra is, hogy a nagyarányú erdőtelepítés és fásítás, valamint a mezőgazdaság szocialista átszervezése sok tekintetben megváltozott környezetet teremtett a vadállomány számára is. A kollektivizálás után a korábbi, több mint másfél millió egyéni kisparaszt gazdaság helyébe alig több, mint 3,5 ezer nagygazdaság lépett. A mezőgazdasági dolgozók száma is csökkent 32%-kal. Ennek a hatása a vadállományra elsősorban a terület zavartságának a csökkenésében jelentkezik. A zavartalan, nyugodt környezet különösen előnyösen hat a nagyvadra. A korábban elsősorban az erdőkben élő őz a mezőgazdasági vidékeken úgyszólván a szemünk előtt gyorsan elszaporodott, de megjelent a szarvas és a vaddisznó is olyan vidékeken, ahol azelőtt nem is látták. Ezeket a tapasztalatokat L. Velay összefoglalójában külön kiemelte. Általános érdeklődést keltett azon bejelentésünk, hogy a Gazdasági Bizottság határozata alapján az állami gazdaságok, erdőgazdaságok, vízügyi szervek olcsó áron eladhatnak nagyüzemileg gazdaságosan nem hasznosítható területeket a lakosság számára üdülőterületeknek. Előreláthatóan rövidesen közel 30 000 ha ilyen föld értékesítésére kerül sor. Az értekezlet során ezzel kapcsolatban ismételtlen kérdéseket kaptunk.

5. szakülés: *A turizmus térhódítása és fejlődése különös tekintettel a falun való üdülésre*

A falu szerepe a turizmusban sok országban már ez idő szerint is számotvető, a jövőben pedig mindenütt növekszik. A kiskeresetű polgárok, a sokgyermekes családok és a nyugdíjasok, általában azok, akiknek üdülésre kevés pénzük van, szívesen töltik szabadságukat falun, szerény életkörülmények között.

A falun való üdülés különösen elterjedt Ausztriában, ahol a parasztok vendégszobák kiadása révén számottevő kiegészítő jövedelemre tesznek szert. Ez összefügg azzal, hogy a mai üdülésnek a célja, a testi és lelki reharmonizálás, másként mondva a csend, a tiszta levegő, a harmonikus táj, a kedves vendéglátó, amely Ausztriában elsősorban a kis falukban, a parasztházakban, a tanyaikon lelhető fel. Ngyon fontos az üdülő számára a kapcsolat a növényekkel, az állatokkal, a szabad természetben úzható sport stb. Népszerű a parasztházakban való üdülés azért is, mert lehetővé teszi a vendég egyéniségének a figyelembevételét (nem szálloda- vagy turistaiparszerű). Lehetőséget ad a vidékkel, paraszti munkával, ősi életformákkal való megismerkedésre. Természetesen azonban a falusi üdülés a városiaknak nyújt kedvezőtlen dolgokat is. A városi

ember a falun is a városi kényelmet kívánja: folyóvizet, pasztőrözött tejet stb., ugyanakkor gyakran primitív viszonyokat talál, sok helyütt nincs elég szórakozási lehetőség. A városlakók és falusiak között azonban rendszerint mégis jó emberi kapcsolatok alakulnak ki. A városiak szórakozásból szívesen résztvesznek a paraszti munkában, amely a számukra kikapcsolódás. Igényeik serkentőleg hatnak a falu fejlődésére, a parasztek szépítik a lakásukat, a portájukat, fokozottabban ügyelnek a higiéniára.

Ausztriában 200 üdülőfalut tartanak nyilván. Franciaországban jelenleg 120 van, további 110-nek a kiépítése most folyik. Az ilyen hasznosítás lehetősége hegy- és dombvidéki falvainkban nálunk is előtérbe kerülhet. Ezekben sok helyütt nem életképes, tartósan rossz eredménnyel gazdálkodó termelészövetkezetek működnek, ugyanakkor a vonzó táj, a népszokások, a népviselet stb. predestinálhatják őket üdülőfaluk kifejlesztésére. Célszerűnek mutatkozhat szép és egészséges környezettel rendelkező elnéptelenedő falvak ilyen célra való kiépítése is. Sok esetben ez gazdaságosabb lesz, mint telekakió keretében új üdülőtelep létesítése olyan helyen, amely nincs úttal feltárva, vízzel, villanyal ellátva.

6. szakülés: Az öntudatra ébredés előmozdítása

Az előző üléseken tárgyalt kérdéskomplexumnak fő jellemvonása az ember és a természet között korábban fennállt mélyreható kapcsolat eltűnése. A fogyasztási javak rendkívüli és gyorsan tovább növekvő bőségétől elvakult ember elvesztette azoknak az organikus alapkötélékeknek a tudatát, amelyek a földhöz kapcsolják. Pedig egyedül a föld tudja biztosítani számára a nélkülözhetetlen élelmet és tudja nyújtani lelki egyensúlya fenntartásához a nyugalmas és derűs környezetet.

Valamennyien többé-kevésbé halványan érezzük, hogy a túlnépesedésnek, a rossz táplálkozásnak és a környezet elszennyeződésének a problémái mindinkább törekeny egyensúlyt teremtenek és mind gyakoribb katasztrófákat okoznak, *ennek világos tudatára kell ébrednünk*. Egyedül ez lesz képes korlátok közé szorítani a *Homo technicus* önzése által okozott csapásokat, amely ember mindent a természetnek köszönhet, de ma már ezt nem tudja, vagy nem akarja tudni. Hogy meggyőződjünk róla, mennyire ki vannak szolgáltatva egyes népek a nem kielégítő ökológiai egyensúlynak, elég ha figyelmünket a súlyos éhínségek felé fordítjuk, amelyek időnként a krónikusan rosszul táplált harmadik világ jelentős részét sújtják. És hogy meggyőződjünk róla, milyen közel jutott a nagyvárosok lakossága a határhoz, ahol az idegkimerülés az embereket hatalmába keríti, elég rámutatni arra a parancsoló szükségességre, amely hétvégeken a városlakók hatalmas tömegeit a városok elhagyására készíti. Az ember számára — hogy lehetővé tegye harmonikus fennmaradását a földön, amelytől nem tud elszakadni — az egyetlen megoldás az, hogy ellenőrzi a népesség szaporodását, valamint szigorúan szabályozza létfenntartása és környezete alapelemeinek a földnek, a tengernek és a levegőnek a használatát.

Az eszközök közül, amelyek alkalmasak arra, hogy ezt a jobb öntudatra ébredést elősegítsék és lehetővé tegyék az ember és környezete közötti egyensúly helyreállítását, a legfontosabb: a) *a közvélemény és a felelős vezetők tájékoztatása*, b) *a falusi és a városi lakosság nevelése*, c) *iskolai és iskolán kívüli oktatás és d) a nemzetközi együttműködés*.

A nemzetközi és nemzetiifjúsági szervezetek, valamint a francia és külföldi egyetemek képviselői elmondották, hogy a természetszeretet többé nem szentimentalizmus, hanem a holnap világának a teremtése. Az emberiség a kollektív öngyilkosság felé halad. Itt az idő, hogy az ifjúság harcoljon a termé-

szet védelméért. Nagy meglepetés volt ezen az értekezleten a fiatalok friss hangja, sokat ígérő volt manifesztációjuk, akaratnyilvánításuk. Rámutatták, hogy a művészetben a zenéhez, a festészethez tehetség kell, a természet mindenki számára adott.

Duhamel földművelésügyi miniszter záróbeszédében hangsúlyozta, hogy a politikának a kutatási eredmények realizálása a feladata. Utalt a francia elnök amerikai látogatása idején Nixonnak és Pompidounak a tárgyalt problémákkal kapcsolatos chicágói beszédére. Bejelentette, hogy a kollokvium napjaiban Franciaországban megszüntették az Erdészeti Hivatalt és helyette Természetvédelmi Hivatalt szerveztek, s ezzel hivatali keretet hoztak létre a probléma megoldása érdekében. Az illetékes kormánysszervek ezt a hivatalt messzemenően támogatják, anyagi eszközeiket nem sajnálják tőle. Ha például erdőt irtanak ki, közérdekből állami segítséggel be kell erdősíteni valahol másutt ugyanakkora területet. Az ipari szennyeződés okozta károk kiiktatását a beruházási, illetőleg a termelési költségekbe kötelező bekalkulálni. A mezőgazdaságban a vegyszerek mérgező hatását a minimálisra kell csökkenteni. Ő is utalt az ifjúság szerepére. Milyen világot akarnak maguknak a fiatalok, most kell eldöntésük. A mostani gyerekek zömükben már nem faluról jönnek városba, hanem városi gyerekek, ebből kifolyólag újfajta kapcsolatokat kell találniuk a természettel. Új módon kell felkelteni érdeklődésüket a falu iránt. A tiszta levegő, a víz, a termékeny föld ma a legértékesebb természeti elemek. A levegő, a vizek tisztaságának az óvása drága, de megoldható, a szükséges technikai eszközök rendelkezésre állnak. Nixon említett beszéde után az ilyen berendezéseket gyártó cégek részvényeinek az árfolyama felszökött. A miniszter közönte, hogy a világ legkülönbözőbb országaiból jött küldöttek a francia kezdeményezést támogatták.

A felvetett problémák jelentős része nálunk még nem időszerű, de a sűrűbben lakott és erősen iparosodott nyugati országoknak ilyen tapasztalatai hasznosak lehetnek számunkra, mert az iparosítás, a gyors fejlődés során, ha időben figyelmet fordítunk az ezekkel járó veszélyekre, megelőzhetjük azokat a problémákat, amelyeknek a megoldása ott már csak igen nagy anyagi ráfordítással lehetséges vagy sokszor az okozott károk teljesen ki sem iktathatók.

Nemzetközi Vadbiológiai Kongresszus

DR. TÓTH SÁNDOR

1969. IX. 14—18. között Moszkvában tartotta IX. ülését a Vadbiológusok Nemzetközi Kongresszusa. A különböző országok vadbiológusainak elhatározásából született fórumnak nincs állandó székhelye, nincs összefogó szerve. Mindig a rendező ország látja el a kongresszus ügyvitelét, gondoskodik a kifizetett munkafeladatok végrehajtásáról, a kongresszuson elhangzott előadások publikálásáról. A kongresszus határozza meg a következő ülés helyéről és átadja az ügyvitelt a soron következő országnak. A kongresszus kétvétenként ülésezik.

A moszkvai összejövetel témája a vadászterületek biológiai hozamának növelése volt. A soron következő ülés 1971 tavaszán lesz Párizsban. Témája: a mezőgazdasági gépesítés és a vegyszerek hatása a vadgazdálkodásra. A kongresszuson 34 ország képviseltette magát. Mintegy háromszáz külföldi és ötszáz szovjet tudós és gyakorlati vadgazda vett részt a munkában.

A plenáris ülésen és hat szimpóziumon mintegy 150 előadás hangzott el több fontos témakörben, mint a vadtenyésztés és biotechnika, vadszámlálás, a raga-